

کابینه‌ی نوئی عیراق له ئەزموونی راسته‌قینه‌ی حوکمرانیدا

18-12-2022

نووسەرەکان

د. یاسین تەها

کورتە : ئیستا هاوپه‌یمانییه‌که‌ی نوری مالیکی و بزووتنه‌وه‌ی عه‌سایبی قه‌یس خه‌زعه‌لییه، یه‌که‌میان راگری سیاسی حکومه‌ت و دووه‌میشیان پالپشتی چه‌کدارییه‌تی، هه‌ردوو راگره‌که‌ی حکومه‌تیش له پشت په‌رده‌وه له‌سه‌ر دابه‌شکردنی پۆست و پله هه‌ستیار و بالاکان له کیشمه‌کیشدان.

له مانگی دووهمی ته مه نیدا، کابینه که ی محمه د شیاع سوودانی قونانی ته زموون و پیرۆزبایی و ههولێ تێگه یشتن له دۆسییه کانی تێپه راند و کهوته قونانی جێبه جێکردن و بریاردان هه. ئەمه له کاتی کدا که هیشتا فۆرمی تهواوهتی حکومه ته که به هۆی ناکوکییه ناوخۆیه کانی چوارچۆیهی هاوئا هه نگی شیعه کانه وه هیشتا گه لاله نه بووه. جه مسهره سه ره که ییه کانی ئەم ناکوکییه ش ئیستا هاوپه یمانیه که ی نوری مالیکی و بزووتنه وه ی عه سایه ی قه یس خه زعه لیه، یه که میان راگری سیاسی حکومه ت و دووه میشیان پالپشتی چه کدارییه تی، هه ردوو راگره که ی حکومه تیش له پشت په رده وه له سه ر دابه شکردنی پۆست و پله هه ستیار و بالاکان له کیشمه کیشدان.

پیشتر سوودانی جه ختی کرده وه که کاری له پیشینه ی حکومه ته که ی لیبچینه وه ی "گه نده له گه ره کان" ده بیّت، به لام له م ماوه که مه ی ده سته کاربوونیدا دوو پیشهاتی شوکهنه ر له دۆسیه ی دژایه تی گه نده لی روویانداوه؛ نور زوهیر که تۆمه تباری یه که مه له "دزی سه ده"، نازادکرا به پاساوی ئەوه ی بتوانیّت مو لک و خانووه کانی بفروشیّت بۆ گێرانه وه ی پاره که، ئەوه شی تاوه کو ئیستا گه راوه ته وه له پاره براوه که ی باجی کۆمپانیان، ته نیا 317 ملیار دیناره له کۆی 3.7 ترلیۆن دینار که ده وره ی 10 / 1 ی کۆی سه رجه م پاره دزراوه کان ده کات، هاوکات له گه ل ئەمه شدا ده سته ی ده ستپاکی ئاشکرایکرد دادگا رازی بووه به سه رله نوێ دووباره کردنه وه ی دادگا بی کردنی به رپۆه به ری پشوو ی خانه نیشتی و به رپۆه به ری کۆمپانیای (کی کارد) که له سه رده می کازمیدا تۆمه تبار کرابوون به به رتیل و خستنه لای سامانی گشتی به به های ملیاره ها دینار. یه که میان شه ش سال و دووه میان چوار سالی زیندانی به سه ردا سه پینرابوو. حوکمه که ش له تیهه لچوونه وه پله ی کۆتایی وه رگرتیوو، به لام ئەگه ری هه یه له م پیدچوونه وه یه دا له سه ریان سووک بکریّت. ئەم دوو پیشهاته ش بیهیوایی و ره خنه و گومانی زۆری له توانای حکومه تی نوێ دروستکردوه بۆ به ره نگاربوونه وه ی دیارده ی گه نده لی که له حا له تی تاکه که سییه وه گۆراوه بۆ سیستمی کۆتایی پهلۆبۆدار که ئەگه ر سه رۆکوه زیرانه کانی ش بیانه ویت به ره نگاری ببنه وه، ئەوه له مه پهر و رێگر و به رگری کاری دی که ی به هیز رێگر و نا هیلن به رزه وه ندیه کانیان تێک بجیّت.

له ناوخۆی مالی شیعه دا سوودانی به زیادکردنی ژماره ی راویژکاران و دامه زراندنی زیاتر ههولێ هیۆرکردنه وه و رازیکردنی لایه نه کانی چوارچۆیهی هاوئا هه نگی ده دات، ئەم رازیکردنه ش گه یشتووته ئاستی ئەوه ی هه ندیک په رله مانتاری سه ره به خۆ به گالته وه باس له وه ده که ن "ژماره ی راویژکاران به شی به ره نگاربوونه وه ی چین ده کات"، سه رباری ئەوه ش له سه ر پۆسته ئەمنیه هه ستیاره کان ململانی هه ر به رده وامه و له و نیوه نده شدا ره خنه ی ئەوه له سه رۆکوه زیرانی نوێ ده گیريّت که ده زگای هه والگری پ کردوه له ئەفسه رانی عه شیرته که ی خۆی. ئەمه له کاتی کدا هه لپه ی گرووپه چه کداره کان بۆ ده زگا که به رده وامه و سوودانی لی روونه به خشی نی ئەو پۆستانه به گرووپه چه کداره کانی شیعه کیشه یه کی گه وره یه به و پیه ی فیتوی ئەمه ریکا و ولاتانی هاوپه یمانی دژی داعشیان له سه ره. به هۆی ئەو ناکوکییه ناوخۆیه ی چوارچۆیهی هاوئا هه نگی زۆر شتی حکومه ت به هه لپه سیژدراوی ماوه ته وه، دیارترینیان چۆنیه تی مامه له کردنه له گه ل نرخی نه وت و دینار به رامبه ر دۆلار. ئەمه ش ئەگه ری تێپه راندنی بودجه ی دوا خستوه بۆ شو بات و ئاداری 2023، له کاتی کدا ئەوه یه کلایه به بی بودجه حکومه ت ه یچ پلان و به رنامه یه کی ئابووری و کۆمه لایه تی گه وره ی بۆ جیه جی ناکریّت و هه ر به م هۆیه شه وه حکومه ت ناچاره له کانونی دووهمی 2023 دا مووچه به گویره ی یاسای بودجه ی 2021 بدات و ئەمه ش هه نگاو یکی بی پیشینه یه له عیراقی پاش 2003.

پیکدادانه ناوخۆیه کانی سوننه که پیکهنه ریکی سه ره کی حکومه تن، لیکه وته و سیبه ریان به سه ر بارودۆخه که وه هه یه، هه ر له و کاته ی که به ره ی عه زم به گه رمی سه رقالی لادانی محمه د حه لبوسین له پۆسته که ی، سه رۆکی په رله مان له دیمانه یه کی ته له فزیۆنیدا هۆشدار ی ئەوه ی دا که سالی 2023 یه کلاکه ره وه یه و ره نگه پڕۆسه ی سیاسی هه ره س به ی نیّت، ئەم هه ره شانه ش بارگرا نییه کانی حکومه ت قورستر ده که ن که بۆ جیه جیکردنی گفّت و ریکه وته کانی پیوستی به ئۆقره یی و دۆخکی هیۆر هه یه. به تابه ت که هه ندیک له و گفّانه ی به هیزه سوننه کان درا ون قورسن و هه ندیکیشیان له چه شنی کشاندنه وه ی حه شد له شاره کان، هه ستیاری زۆر دروست ده که ن و هه ندیکی تریشیان که په یوه ستن به ئاشکرا کردنی چاره نووسی بی سه رو شوینه کانی شاره سوننه کان و پاکتا وکردنی دۆسیه کانیان، لیکه وته ی جۆراوجۆری تاوانکاری هه یه و ده شیّت ببنه به لگه بۆ روودانی کۆمه لکوژی به ده سته ی چه کداره شیعه کان له سالی شه ری داعش.

هه رچه نده ره نگه ه یچ کاتی ک ه یندە ی ئیستا ناکوکی دوو هیزه کوردیه که گۆشه ی به ری هه که وته کانیان تیژ نه بوو بیّت، به لام به هۆی ناکوکییه ناوخۆیه کانی شیعه، هیشتا لیکه وته ی له سه ر ئاستی به غدا به روونی ده رنه که وته وه. له باره ی دۆسیه ئالۆزه کانی نیوان هه ولێر و به غداش، حکومه تی فیدرالی رێگا ئاسانه که ی هه لبژارد که چاره سه ری کاتی و کورت مه ودا یه به بریاری هه نار دنی 400 ملیار دینار بۆ هه ری می کوردستان و گفّتوگۆ له باره ی دروستکردنی قونانیکی راگوزهر له دۆسیه ی نه وت، چونکه گه یشتن به ریکه وته نی درێژخایه ن ئاماده سازی هه ردوولا و زه مینه و ئیراده ی سیاسی پیویسته، ئەوه ش له ئیستادا نه له هه ری می کوردستان به ته وای به رده سته، نه له به غداش بارودۆخه که ی له باره. ئەمه له کاتی کدا مو له تی یه کلای کردنه وه ی یاسای نه وت و دادگای فیدرالی ته نیا شه ش مانگه و تاوه کو کۆتایی پشوی په رله مان ره نگه نیوه ی واده که کۆتایی بیّت.

له سه ر ئاسته گشتیه که ش له بری گۆرانکاری خیرا و گشتگیر سه رۆکوه زیران گیرۆده ی هه لکشانی زۆری نرخی دۆلاره له کاتی کدا هه لمه تی

چوارچىۋەى ھاۋئاھەنگى شىعەكان ھەرزانكردى نرۋەكەى بوۋە. ھەروەھا سوودانى لەھەۋلى گۆرپنى ھەندىك بەرپرس و پارىزگارە، بەلام بە شىۋەى ناراستەوۋۇ، بۇ ئەم مەبەستەش مۇلەتى 3_6 مانگى داناۋە بۇ ھەلسەنگاندنى بەرپرسانى كابىنەكەى لە بەرپۋەبەرى گشتى، راۋىزگارەكانەۋە تا ۋەزىرەكان، بەھىۋاى ئەۋەشە بىتوانىت بەم مىكانىزمە ئەۋ كەسانە بگۆرپت كە دوور لە خواستى خۇى بەسەرىدا سەپنراۋن، بەلام لەبەر ھۇكارى سىياسى ناتوانىت بىانگۆرپت، لەم ميانەيەشدا پىنج پارىزگار كاندىدن بۇ ئەۋەى بگۆرپدىن.

سەبارەت بە جىبەجىكردى دروشمە سەرەككەىەكەى حكومەتىش كە پىشكىشكردى خزمەتگوزارىيە، حكومەت خۇى پابەند كىدوۋە بە دروستكردى 2000_5000 ھەزار قوتابخانە و دابەشكردى نىۋ مىليۇن پارچە زەۋى لەگەل قەرزى ئاسان كە ھەنگاۋى ۋەبەرھىنانن، لە بەرامبەرىشدا حكومەت كەراۋەتەۋە بۇ مىكانىزمە كۆنەكەى ھەۋلى رازىكردى خەلك كە گفىتى دامەزراندنە، ئەۋىش لەرپىگى زىادكردى ئەۋانەى تۆرى چاۋدىرى كۆمەلەيەتى دەيانگىرپتەۋە لەگەل جىگىركردنى گرىبەستەكان و بە گرىبەست كىردنى ئەۋانەى بە كرى كارى گشتى دەكەن. ئەم ھەنگاۋەش ئەگەرچى بەلای ئابۋورىناسان و شارەزاپانەۋە "كارەساتە"، بەلام بەرزى نرۋى نەۋت يارمەتىدەرە لە شارندنەۋەى، چۈنكە ئىستا عىراق بوۋەتە خاۋەن گەۋرەترىن يەدەگى نەختىنە لە مېژۋۋى خۇى كە 90 مىليار دۆلارە.